

Çankırlı Bir Hristiyan Azizi: Hypatius

Murat Kaya¹

Öz

Hristiyanlık tarihi açısından Gangra (Çankırı) Kilisesi ve bu kilisenin metropoliti Aziz Hypatius çok önemli bir yere sahiptir. Ancak Gangra Kilisesi ve metropoliti hakkında tatminkar bir araştırma yapılmamıştır. Bundan dolayı böyle bir çalışma yapılmasına gerek duyulmuştur. Gangra Kilisesi psikoposu Hypatius'un hayatı, kişiliği ve mucizeleri hakkında şimdiye değin detaylı bir çalışmanın yapılmamış olması, böyle bir çalışmanın hazırlanmasını gerekli kılmıştır. Zira bu çalışma hazırlanırken, Türkçe kaynakların kısırlığı nedeniyle, Batı menşeli yazılı kaynaklara ihtiyaç duyulmuş ve İngilizce, İtalyanca, Almanca, Latince ve Rusça kaleme alınan eserler incelenmiştir. İncelenen metinlerden anlaşıldığı üzere hem Katolik hem de Ortodoks kesimde aziz ve şehit olarak anılan Hypatius, ilk ekümenik konsil olan İznik Konsili'ne (325) katılan piskoposlardan biridir. Ayrıca Hypatius lideri olduğu Gangra Kilisesi tarafından tertip edilen Gangra Sinodu'na da katılan on üç piskopostan biridir. Gangra Sinodu sonucunda alınan kararlar daha sonra modern kilise hukukunu oluşturan kanunların yapı taşları olarak kayda geçmiştir. Böylesi bir sinoda önderlik eden, Katolik ve Ortodokslar tarafından dikkatle incelenen hatta Rus Literatüründe de genişçe kendisinden bahsettiren Aziz Hypatius, Gangra şehrinin kültürel ve tarihsel bir mirasıdır.

Anahtar kelimeler: Aziz Hypatius, Çankırlı Bir Aziz, Çankırı Sinodu, Gangra kilisesi, Gangra Sinodu

A Christian Saint From Gangra City: Hypatius

Murat Kaya

Abstract

Even the Church of Gangra (modern day Çankırı) and Saint Hypatius, Bishop of Gangra, had significant role on history of Christianity, there has no been detailed and

¹ Araştırma Görevlisi. Çankırı Karatekin Üniversitesi. İslami İlimler Fakültesi. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü. Dinler Tarihi Anabilim Dalı. Çankırı/ Türkiye
Email: muratkaya@karatekin.edu.tr. Orcid Id: 0000-0002-2230-5193.

Geliş Tarihi – Received: 31.03.2019
Kabul Tarihi – Accepted: 28.05.2019

composed academic works that related Saint Hypatius. Due to the lack of a detailed academic study related to Hypatius covering his life, personality and his miracles, driven and motivated us to prepare this study. During the process of this article, the academic sources which were mostly western origin and penned in English, İtalian, Russian, Deutsch and Latin, have been examined in detail. As it is understood from all texts that were read, Hypatius who was regarded as Saint and Martyr for both catholics and Ortodoks, was one of the bishops, participating in first ecumenic council, called as Council of Niceae (325). In addition to this, he was one of the thirteen bishops who gathered at Gangra Synod. Canons that were declared at the end of Gangra Synod consists cases of Christian Canons. As a saint for Catholics and Ortodoks, Hypatius who also became leader of such a council and widely known in Russian literature must be memorized as one of the cultural and historical heritages of Gangra City.

Keywords: Saint Hypatius, Hypatius of Gangra, Bishop of Gangra, Synod of Gangra, Hypatius the Wonderworker.

GANGRALI AZİZ HYPATIUS

Giriş

Dördüncü yüzyıl, genel itibari ile Hristiyan toplumunun ve bu toplumun temsilcileri olan Hristiyan din adamlarının farklı bölgelerde zaman zaman birbiri ile aynı temaları işleyen, bazen de aynı bölgede gerçekleştirilen fakat bir önceki konsilde henüz çözüme kavuşturulamamış konuların neticelendirilmesi amacıyla yeniden toplanan birçok konsile tanık olmuştur. Dördüncü asır yani Hz. İsa'nın tabiatına ilişkin teolojik ve kristolojik tartışmaların belirgin bir şekilde ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde İskenderiye, Antakya, Roma, Kudüs ve Konstantinopolis şehirleri farklı teolojik görüşleri ile ön plana çıkmıştır. Bilhassa Antakya ve İskenderiye, Hristiyan teoloji ve kristolojisine şekil veren en önemli Hristiyan merkezleridir. Ortodoks ve Katolik Hristiyanlığının mezhepsel olarak birbirinden ayrılmasını ateşleyen fikirlerin tartışıldığı konsil İznik'te 325'de yapılmıştır. İznik Konsili ilk ekümenik konsil olarak kabul edilir. Bu konsilin toplanmasına sebep olan fikir ayrılıklarının ortaya çıkmasının nedeni, Hz. İsa'nın ilahi ve beşeri tabiatı üzerine İskenderiye ve Antakya geleneğinin ve bu birbirine zıt geleneklere bağlı yetişen İskenderiye geleneğini temsil eden İskenderiye Piskoposu Alexander (313-328) ile Antakya geleneğini yansıtan papaz Aryus'un tartışmalarıdır. Ancak her ne kadar konsilin toplanmasını gerektiren nedenler menşei bakımından dini olsa da Roma imparatoru Büyük Konstantin, hem kendi siyasi çıkarları hem de imparatoru

olduğu devletin bekası için İznik Konsili'nin düzenlenmesinde, piskoposların İznik'e olan yolculuklarında güvenlik ve ekonomik faktörlerin temin edilmesinde ve daha sonra da konsilin seyri konusunda etkili bir tavır sergilemiştir. (Schaff, 2002, s. 378) O dönemin siyasi ve askeri şartları dahilinde Konstantin, Hristiyan toplumunun içindeki herhangi bir kriz veya bölünmenin Yeni Roma'nın mevcudiyetine zarar vereceğini düşündüğü için azınlıkta olan Aryus ve taraftarlarının aforoz edilmesine göz yummuştur.

Hristiyanlar ile Konstantin'in etkileşimi ve özellikle İznik Konsili'nde Konstantin'in rolü gibi konulara daha sonra ayrıca yer verilecektir. Ancak İznik Konsili ekümenik olarak kabul edilen ilk konsil olmasının yanında bu çalışmamıza konu olan Hristiyan azizi, Gangra Psikoposu Hypatius'un da katılmış olduğu konsil olması sebebiyle ayrıca önem arz etmektedir. Nitekim Hristiyan teolojisi ve kilise tarihi profesörü Philip Schaff *Gangra* şehri psikoposu Hypatius'un da İznik konsiline katılanlar arasında olduğunu belirtir. (Wace, 2011, s. 255) Şüphesiz dördüncü yüzyılda hem lokasyonu itibarıyla hem de Hristiyan metropoliti olması açısından Gangra şehri ve bu şehirde psikopos olan Hypatius'un İznik Konsili'ne katılması şaşırtıcı olmamalıdır. Aziz Hypatius'un kim olduğundan bahsetmeden önce Gangra bugünkü adı ile Çankırı şehrinin tarihi durumu ve Hristiyanlık tarihi içindeki öneminden kısaca bahsetmek gerekir. Çünkü 340 yılında, Çankırı'da Gangra Sinodu tertip edilmiştir. Sinodun sonucunda alınan 20 karar 451 yılında Kadıköy Konsili'nde ekümenik kanunlar olarak kabul edilmiş ve kilise tarihinde *Canons of Gangra/Çankırı Kanunları* olarak yer almıştır. (Güzel, 2018, s. 102) Bu durum Gangra Sinodu'ndan ve Gangra şehrinden bahsetmeyi zorunlu kılmaktadır.

Gangra ve Gangra Metropolitiği

Türkiye'nin birçok bölgesinde kazı yapan ve arkeolog olmasının yanı sıra Yeni Ahit konusunda da önemli çalışmalar ortaya koyan W.M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor* isimli eserinde tarihi paralar(Sikke) ışığında Paflagonya bölgesini oluşturan altı şehrin ismini vermektedir ki bu şehirler: Gangra (Çankırı), Ionopolis (İnebolu), Pompeopolis (Taşköprü/Kastamonu), Dadybra (Devrek), Zora (Akören/Karabük), ve Amastris (Amasya)'dir. (Ramsay, 1890, s. 319)

Paflagonya bölgesinin bir eyalet olarak Gangra ve Andrapa² şehirlerini de içine alacak şekilde ne zaman eyalet olarak ilan edildiği tam olarak bilinmese

² Andrapa günümüzdeki adı ile Vezirköprü/Kastamonu

de Paflagonya krallığının son kralı Deiotaros Philadelphos'un ölümü (M.Ö 6./5. yüzyılda öldüğü varsayılmaktadır) zamanında Roma eyaleti olarak ilan edildiği düşünülmektedir. (Ramsay, 1890, s. 453) Bu zamana kadar, henüz Paflayonya sınırları içinde kalan yerleşim yerleri *Galatia Provincia* sınırları içinde kabul edilmiştir. Ancak yukarıda zikredilen tarihten sonra bu yerleşim yerleri Paflagonya sınırları dahilinde gösterilmiştir. Yine yukarıdaki kronolojik bilgileri destekleyici olarak Everett Ferguson, M.Ö 6/5. yüzyıllarında henüz Gangra şehrinin Galatia bölgesinde olduğunu ifade etmiştir. (Ferguson, 1999, s. 452) Fakat Gangra şehrinin literatürde Paflagonya sınırları dahilinde belirtilmesi konusunda bize yardımcı olan kaynaklar incelendiğinde, Milattan önce 4. yüzyılda Paflagonya bölgesinde Gangra adlı şehrin var olduğu bilgisi öne çıkar. (Ramsay, 1890, s. 453) M.Ö. 3. yüzyılda ise, Paflagonya halkının, ilk Roma imparatoru Augustus'a bağlılık yeminlerini ilan etmek adına düzenlediği dini törenin Gangra'da gerçekleştirildiği de belirtilmiştir.³ (İbiş, 2019)

Hristiyan dünyası içerisinde Gangra'nın yeri ve önemine gelince, Philip Schaff'a göre Asya toprakları sadece insanlığın ve medeniyetin beşiği değil aynı zamanda Hristiyanlığın da beşiği olmuştur. (Schaff, 1882, s. 20) Havariler yeni dini ve efendileri İsa'nın öğretilerini Küçük Asya üzerinden Mezopotamya, İran ve Hazar Denizi kıyıları ile Armenia ve Hindistan'a kadar iletmışlerdir. Konstantinapolis üzerinden Paflagonya, misyonerlerin bu bölgelere erişiminde önemli bir geçiş ve uğrak noktası olmuştur.

Gangra şehrinin etimolojisi hakkında en önemli bilgileri Alexander Polyhistor vermektedir. O, Olgasys Dağları'nın güney yamacında ve Pompeiopolis /Kastamonu şehrinden otuz-beş mil ötede yer alan Gangra şehrinin kuruluş hikayesini, bir keçi çobanına dayandırır. Çoban kaybettiği keçiyi Gangra şehrinin kurulduğu bölgede bulur ve çobanın bulduğu hayvanı ifade eden kelime(Gangra/keçi), burada kurulan şehrin adı haline gelir. (Cramer, 1832, s. 237) Ayrıca *Kiangareh* ve *Kangreh* sözcükleri de yine Gangra şehrinin diğer isimleri olarak söylenegelmiştir. (Cramer, 1832, s. 237)

Gangra halkının ne zaman Hristianlıkla tanıştıkları ve şehirde kilisenin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmese de 325 yılında düzenlenen İznik Konsili'nden önce Çankırı'da kilise teşkilatlanmasının tamamlandığı varsayılmaktadır. Ayrıca Gangra'nın bazı kaynaklarda Galatya bölgesinde sayılması, incilde bulunan *Galatyalılara Mektuplar* bölümü göz önünde

³ Detaylı bilgi için bkz. Çankırı Müzesi web sitesi:
<http://www.cankirimuzesi.gov.tr/TR-63392/bolge-tarihi.html> 31.03.2019 (Erişim Tarihi)

bulundurulduğunda Hristiyan misyonerlerin Hz. İsa'dan hemen sonra bölgeye geldikleri görülmektedir. Kısa süre içerisinde Paflagonya bölgesinin *metropolitliği* haline gelen Gangra kilisesi civar yerleşim yerlerindeki birçok kilisenin kontrol merkezi olmuştur. Sora, Ionopolis, Pompeiopolis ve Amastris ile daha sonra Dadybra psikoposlukları Gangra metropolitliğine bağlanmıştır. (Bingham, 1840: 97; Bingham, 2006: 370)

Gangra metropolitliğinin bilinen ilk metropoliti Hypatius'dur. (Güzel, 2018, s. 99) Ancak Hypatius'un değil Bosporios adlı kişinin ilk metropolit olduğunu iddia edenlerde vardır. Hypatiusun Gangra Metropoliti olduğu konusunda direkt bilgi olmasa da kaynaklar incelendiğinde ve yorumlandığında onun metropolit olduğu anlaşılmaktadır. Paflagonya Kilisesinin lideri olduğundan dolayı İznik Konsili'ne katılımcı olarak davet edilmiştir.

Gangra Metropolitliği dördüncü yüzyılın ilk çeyreğinden başlayıp, beşinci yüzyılın son çeyreğinde Konstantinopolis patrikliğinin himayesine girinceye kadar varlığını devam ettirmiştir. Gangra Kilisesi 340 yılında toplanan Gangra Sinodu ile meşhur olmuştur. Gangra Sinodu'nda alınan kararlar (451) yılında düzenlenen Kalkedon/Kadıköy konsilinde ekümenik karar olarak bütün hristiyanlar tarafından kabul edilmiştir.

Gangra Sinodu

Temel hatları itibariyle Gangra Sinodu, Sebaste (Sivas) Piskoposu Eustatius'un söylemlerine ve uygulamalarına tepki olarak Gangra Metropolitliği tarafından organize edilmiştir. Sinodun toplanma sebebi Eustathius'un din adamları ve manastır hayatını içeren ve asketik(münzevi) yaşamı vurgulayan nutukları ile Hristiyan tebaanın gündelik hayatını formüle etmeye çalışan yanlış uygulamalarıdır. (Tural, 2011, s. 150) Kendisinin bir Aryus taraftarı olduğu ve bu nedenle öğretilerinin Aryanizm etrafında şekillendiği düşünüldüğü için heretik olarak kabul edilmiştir. Hatta Eustatius, heretik tutumları ve papazlığa uygun düşmeyen tavırlarından dolayı Caesarea Psikoposu olan babası tarafından azledilmiştir. Her ne kadar sinod öncelik olarak Eustatius'un eylemlerini incelemek amacıyla toplanmış olsa da, sinodun başta Antakya ve diğer bölgelere gönderilen karar mektubundan anlaşılacağı üzere, toplum hayatını ilgilendiren evlilik, mülkiyet hakkı, iman sahibi kadın ve kadınların toplum içerisindeki yeri ve rolü ile köle ve kölecilik gibi sosyal ve toplumsal birçok konu da ele alınmıştır. Fakat belki de *Gangra Sinodu*'nu ayrıcalıklı yapan husus, sinod sonunda ilan edilen yaklaşık yirmi kadar *kanonun*, daha sonra Kadıköy Konsili ile kabul edilip çağdaş kilise hukukunun yapı taşı oluşturmasıdır.

Gangra Sinodu'nun tam olarak ne zaman toplandığı bilinmemektedir. Sinodun toplandığı tarih olarak 340 yılı olduğu üzerinde yaygın bir kanaat vardır. Ancak Gangra Sinodunun toplanma tarihine ilişkin birçok tarih idiasında bulunulmuştur. Örneğin, Caesarea psikoposu Basil'in, Eustatius hakkında endişelerini kaleme almış olduğu mektuplarını inceleyen Remi Ceiler, Gangra Sinodu için net bir tarih verememektedir. Ona göre 376 yılına kadar yazılan bu mektuplarda Eustatius'a karşı düzenlenen herhangi bir sinodun adı geçmemektedir. 380 yılında da Basilin genç kardeşi Peter Sebaste Psikoposu olarak atanmıştır. Remi Ceiler göre 376 ile 380 yılları arasında bir tarihte Gangra Sinodu toplanarak Sebaste Psikoposu Eustatius aforoz edilmiştir. (Hefele, 1997, s. 272) Öte yandan, Kilise tarihçisi Sokrates, Gangra Sinodu'nun 360 yılında düzenlenen Konstantinopolis Sinodu'ndan sonraki bir tarihte toplanmış olabileceğini iddia eder. (Hefele, 1997, s. 272) Sozomen ise Gangra'da sinodunun İznik Konsili (325) ile Antakya Sinodu (341) arasında bir tarihte tertip edildiğini söylemektedir. (Hefele, 1997, s. 272) Gangra Sinodu'na dair yapılan en detaylı araştırmalardan biri olan *The Date of Council Of Gangra'nın/ Gangra Konsili'nin Tarihi* yazarı T. D. Barnes, Sozomen'in, Sokrates'e nazaran konuya daha hakim olduğu iddiasıyla Sozomen'in verdiği tarihin gerçeğe daha yakın olduğunu iddia eder. Konsilin tarihine dair başka bir iddia da Reynolds Diet tarafından ileri sürülmüştür. Diet Sinoda katılan psikoposların isim ve ünvanlarına bakarak Gangra sinodunun 371 veya 372 yılında toplandığını iddia etmektedir. (Hefele, 1997, s. 272) Her ne kadar Gangra Sinodu'nun toplanma tarihi hakkında farklı görüşler olsa da sinodun Gangra'da 340 yılında toplandığına dair tarihçiler arasında geniş bir konsesüs vardır. Tarihçiler sinodun tarihine dair birbirinden farklı görüşler ileri sürseler de sinodun neticesi hakkında müttetiklerdir.

Aziz Hypatius'un Hayatı ve Kişiliği

Katolikler ve Ortodoklar tarafından aziz ve şehit olarak kabul edilen aziz Hypatius İtalya'nın Güneydođu kesimlerimde yer alan Lecce şehrinin Tiggiano kasabasındandır. Hypatius kendisi ile aynı dönemde yaşayan Kapadokyalı Hypatius ile zaman zaman karıştırlmaktadır. Hypatius, Kilise kaynaklarında *Hypatius of Gangra*, *Hipacy*, *Hypatia*, *Saint Hypatios*, *Hypatius Episcopus Gangrensis*, *Saint'Ippazi*, *Santu Pati*, olarak zikredilmektedir. (Urban ve Clementis, 1784, s. 224; Froehlich ve Schulz, 2015, s. 1809) Aziz Hypatius Paflagonya bölgesinin dini merkezi olan Gangra Kilisesi metropoliti olarak Gangra Kilisesi'nin hakim olduğu bütün bölgelerde Aryus'un yaymaya çalıştığı fikirlere karşı mücadele etmiştir. Bu amaçla bir Aryus taraftarı olan Sebaste

(Sivas) Psikoposu Eustatius'un Hristiyanlığa zarar veren yayılcı öğreti ve uygulamalarını engellemek amacı ile düzenlenen Gangra Sinodu'na başkanlık etmiştir.

Hristiyanlık anlayışına göre bir kişni aziz ilan edilmesi için birtakım kriterleri sağlaması gerekmektedir. Bu kriterlere göre aziz ilan edilecek kişinin mucizeler göstermesi ve bir konsil veya sinod tarafından aziz ilan edilmesi gerekmektedir. Bir din adamı Hristiyanlığın bir mezhebine göre aziz olarak kabul edilirken diğer bir mezhebe göre aziz olarak kabul edilmeyebilir. Ancak aziz Hypatius hem Katolik hem de Ortodoks mezheplerine göre aziz olarak kabul edilmiştir.

Hristiyanlığın diğer bir mezhebi olan Protestanlık'ın azizlere bakış açısından dolayı Hypatius aziz olarak kabul edilip edilmemesi konusunda endişelerinin olduğunu da belirtmek gerekir. Bunun en önemli sebebi, Katolik ve Ortodoks düşünce yapısında "*Saint/Aziz*"in aracı bir konumu vardır. Diğer bir ifade ile *Holy Person* olarak kabul edilen azizler mutavassıt bir role sahip olup, birey ve toplum ile Tanrı arasında bir vasıta olmalarının yanı sıra gerek tecrübe ettiği kusursuz hayatı ve gerekse ölümünden sonra dahi ebedi dünyayla olan ilahi bağlantılarını aşıkarkılan kişilerdir. (Kazdhan, Cutler, Gregory, ve Sevchenko, 1991, s. 1821) Ayrıca aziz olduğu düşünülen kişinin iblislerle bitmek bilmeyen, daimi bir kavgası vardır. Yine diğer kriter ise (Katoliklere ve Ortodokslara göre) aziz olduğu düşünülen kişiden mucize göstermesi beklendiğidir. (Kazdhan, Cutler, Gregory, ve Sevchenko, 1991, s. 1821) Hypatius'un hem Ortodoks hem de Katolikler için bu kriterleri taşıdığı kabul edilmektedir. Bu nedenle her iki mezhep de onun azizliği konusunda hemfikirdir. Ancak Protestan inanç temelinde, tanrı ile birey arasında mutavassıt bir görev icra eden herhangi bir otorite veya kişi yoktur ve "*salvation/kurtuluş*" bir başka kimsenin uğraşları sonucunda değil ilahi rahmetin tecellisi ile olur ve doğrudan bireyin kendisini ilgilendirir. Belki de bu sebepten ötürüdür ki, Protestanlar, Hypatius'un ve Hypatius gibi birçok din adamının azizliği konusunda, Ortodoks ve Katolik inanişına karşıt bir bakış açısını sürdürmektedirler.

Hypatius'un aziz olarak kabul edilmesinin yanı sıra kendisinin kaynaklarda şehit olarak geçtiğini de belirtmiştik. Bu hususta detaylı bilgi vermek gerekirse, öncelikli olarak İznik Konsili'ne gitmemiz gerekir. Bunun nedeni ise Hypatius'un şehit olduğuna referans veren en erken döneme ait kaynakların, İznik Konsili'ne katılan psikoposları konu edinen kaynakları olmasıdır.

“In hac signo vinces” (Burada zaferin işareti) söylemleri ile Hristiyanların desteğini alıp rakibi Maxentus’la olan Milvian Köprüsü Savaşı’nda kendisine önemsenecek sayıda güç kazanan Konstantin, galibiyeti aldıktan sonra ilk olarak kendisine yardım eden dini ve sonra da o dinin mensuplarını başlangıçta tolere edici daha sonra da korumacı bir politikaya yönelmiş ve Hristiyan tebaanın kendi dinlerini yaşamalarına izin vermiştir. Zaman içerisinde Hristiyan topluluklar imparatorluğun toplam popülasyonu içerisinde ciddi bir yere sahip olunca, Konstantin siyasi, askeri, sosyal ve daha sonra da şahsi çıkarları doğrultusunda her geçen gün bu popülasyonun gücünün daha fazla farkına varmış ve siyasetine buna göre yön vermiştir. İşte bu hususun en belirgin örneği İznik Konsili’dir. Hz. İsa’nın ilahi ve beşeri tabiatına ilişkin farklı yorumlamalar getiren papaz Aryus’un öğretileri zamanla Hristiyan toplumu arasında gruplaşmalara sebep olmuştur. Bu ilk bakışta sadece kilise içerisinde bir gruplaşma ve bu gruplaşmanın sonucunda sadece Hz. İsa’nın Kilisesi zarar görecektiği gibi algılsa da aslında en büyük darbeyi Konstantin’in imparatorluğu alacaktı. O yüzden imparatorluğun bütünlüğü için tehlike arz etmeye başlayan ve İskenderiye geleneğinden gelen Hristiyan din adamlarına göre heretik olarak ilan edilen Aryus’un öğretilerini tartışmak ve çözüme kavuşturmak için 325 yılında Nikea’da (İznik) bir konsil düzenlenmiş ve neticesinde Aryus ve taraftarları aforoz edilmiştir. Konstantin bu konsilin toplanmasına önderlik etmiş, finansal destek sağlamış ve piskoposların daveti, konaklaması ve dönüşleri sürecinde kolaylıklar sunmuştur. Büyük Konstantin’in çağrısına kulak veren ve İznik’te düzenlenen konsile katılan psikoposların belirtildiği listede Aziz Hypatius ismi de geçmektedir. Neredeyse elimizdeki bütün kaynaklar, onun İznik’de düzenlenen konsile katıldığını doğrulamaktadır. Bu kaynaklardan bazıları Hypatius’un, İznik konsiline iştirak eden psikoposların arasında olduğuna doğrudan referans verirken; örneğin bir başka kaynağa göre “Gangris in Paphlagonia Sancti Hypatii Episcopi, qui a magna Niceana Synodo rediens...”/ Paflagonya’dan Gangralı psikopos Aziz Hypatius İznik Konsili’nden dönerken....” diye aktarılıp, Hypatius’un kesin olarak İznik Konsiline katılan azizler arasında olduğunu vurgulanırken, bir başka yazar, Silvio G. Mercati bu konuda daha şüpheci bir yaklaşım sunar. (Urban ve Clementis, 1784, s. 224) Ona göre Aziz Hypatius’un İznik Konsili’ne direkt olarak katıldığını gösteren net bir referans olmayıp, bu durum her ne kadar ilginç olsa da, Hypatius’un konsile katılımına işaret eden bilgilerin, birçok kaynağın detaylı şekilde irdelenip yorumlanması sonucunda ortaya çıktığını savunmaktadır. (Ferri, 1931, s. 71)

Hypatius’un şehit olarak kabul edilmesini doğrulayan bilgilere ulaşmak konusunda, bu yaklaşımların hepsinin ayrı ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü

yine martylogorum yazarına göre İznik Konsili'nden dönen psikopos Aziz Hypatius, Novatianist bir grup tarafından taşlanmış ve şehit olmuştur. Ancak bir başka rivayete göre de Hypatius, İznik Konsili'nden dönerken değil, Konstantinopolis'de imparator ile görüştüktan sonra Gangra'ya dönüş yolunda Novatanist grubun saldırısına uğramış, kafası taş ile parçalanarak şehit olmuştur. Bütün bu rivayetlerden anlaşılacağı gibi Hypatius'un şehit olduğu konusunda konsensüs olsa da, buna karşın onun ne zaman şehit edildiği araştırma ve tartışma konusudur. Yine bu konuda bir başka yorum da Schulz tarafından yapılmıştır. Ona göre Hypatius, İznik Konsili esnasında çıkan tartışmalara dahil olmuş ve bu tartışmalar sonucunda cereyan eden kavga sırasında Aryus ve taraftarları tarafından linç edilmiştir. (Froehlich ve Schulz, 2015, s. 1806) Hatta rivayete göre, bu linç girişimi sırasında Hypatius'un kasıklarına aldığı darbe sonucunda *Leistenhernie*/kasık fıtığı rahatsızlığı doğmuş ancak yaklaşık 30 yıl acı çekmiş olsa da, ölümü bu rahatsızlık nedeni ile olmamıştır. (Froelich ve Schulz, 2015, s. 1809) Schulz'a göre Hypatius, II. Konstantius zamanında, Konstantinopolis'den dönerken, Aryusçu bir grup tarafından şehit edilmiştir. (Froehlich ve Schulz, 2015, s. 1806)

Hypatius'un Mucizeleri

Hypatius'un azizliği ve şehitliği konusunda kaynaklardan aktarılan muhtelif yorumlamalardan sonra Aziz Hypatius'un literatüre geçen mucizelerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Kendisinin yaklaşık 16 farklı mucize gösterdiğine inanılır ve bu yüzden *Hypatius The Wonderworker/ keramet gösterici* olarak da eserlerde adı geçmektedir. En çok bilinen mucizesi, Konstantius'un çağrısı üzerine Konstantiniye'de Doğu Roma İmparatorluğu'nun imparatorluk hazinesine giren ve hiç kimsenin zapt ve kontrol edemediği ejderhayı bazı yazarlara göre büyük bir yılanı etkisiz hale getirmesidir. (Güzel, 2018, s. 100) Hatta imparator, Hypatius'un bu başarısı sonucunda Hypatius'a *xylelaion* olarak da isimlendirilen bazı vergilerden muafiyet gibi fiskal imtiyazlar vermiştir. (Laniado, 1997, s. 144) Ayrıca yine bu başarısından dolayı, II. Konstantius, imparatorluğun her tarafında, imparatorluğun hazinesinin olduğu her yapının girişine, Hypatius'un figürlerinin asılmasını emretmiştir.

Yukarıda anlatılan hadise her ne kadar kendi başına mucizevi bir hadise olsa da, başka bir mucize de Aziz Hypatius'un ejderhaya benzer sürüngene karşı elde ettiği zaferden sonra imparatorun güvenini ve takdirini elde edip, Gangra yoluna düştüğü sırada gerçekleşir. Avshalom Laniado'nun *xylelaion* isimli vergi kayıtlarını inceledikten sonra ulaştığı bilgilere göre imparatorun *xylelaion* vergisinden muafiyet gibi ayrıcalıklar elde eden Hypatius, Gangra'ya

dönüş için yola çıktığında heretik Novatanisler tarafından şehit edilir. (Laniado, 1997, s. 144) Daha sonra rivayet edilene göre, kafasına taş atan ve ölümüne sebep olan Aryusçu bir kadın akli dengesini kaybeder. Her ne zaman ki, bu Aryusçu kadın Hypatius'un mezarının yanı başına getirilir, işte o zaman ruh sağlığı normale döner.

Kendisine atfedilen bir başka mucize ise, Rus literatüründe genişçe bahsedildiği üzere, Rusya'nın batısında yer alan Kostroma kentinde gerçekleştirmiştir. Rivayete göre, ölümünden tahmini 9 asır sonra Kostrama'da Aziz Hypatius, Hz. Meryem, Hz. İsa ve havari Filip ile birlikte zuhur etmiştir.⁴ Şehirde sosyal düzenin bozuk ve kaos ortamının yoğun olduğu bir dönemde kutsal kişilerin Kostroma şehrinde görülmesi bir mucize olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle eskiden beri aziz olarak hatırlana gelen Hypatius'un anısına 1330 yılında Kostroma kentinde St. İpatev/Ипатьевский монастырь manastırı inşaa edilmiş ve söz konusu olan manastır insanlara buhran, huzursuzluk ve ümitsizlik atmosferinin hakim olduğu dönemlerde bu manastıra gelip, Hypatius'a dua edip, kendisinden mucizevi çareler beklemlerine olanak sağlamıştır. Ayrıca bu manastır özellikle Rusya tarihi içerisinde *interregnum/ Time of Trouble* denilen iç karışıklık döneminde kurtuluş ümid eden tebaanın yanı sıra siyasi otoriteyi ele geçiren çarların ilgi ve odak noktası olmuştur. Özellikle Romanov Hanedanlığı boyunca imparatorluğun kutsal merkezi olarak önemini korumuştur. 1917'de gerçekleşen Ekim Devrimi'nden sonra ise İpatev Manastırı lağvedilmiştir.

Hypatius'un yukarıda aktarılan mucizelerinin herbirinin tasvir edildiği, 15. yüzyılda yapılan bir ikonun vardır. İkonun her bir karesi farklı bir olayı anlattığı şeklinde yorumlanmıştır. Azize ait ikonda resmedilen mucizeler hakkında bilgi alırken Basil'in biyografileri (Menology) kullanılmıştır. Bu yüzden Basil'in mektupları Hypatius konusunda tarihçilere bilgi kaynağı olmuştur.

Ayrıca Rus ikonografisinde genişçe betimlendiği üzere Hypatius'a atfedilen mucizeler ve olaylar: (Aşağıdaki ikonun üzerinde, her olay numara ile ayrıca eşleştirilmiştir)

⁴ St. Hypatius the Wonderworker and Bishop of Gangra. Detalı bilgi için bkz. <https://oca.org/saints/lives/2012/03/31/100956-st-hypatius-the-wonderworker-and-bishop-of-gangra> 31.03.2019 (Erişim Tarihi)

- 1-Gangra Kilisesi rahipleri üzerinde nüfuz sahibi olmak ve onları terbiye ederken
- 2-Çarın/kralın askerleri kilisede ibadet eden Hypatius'u alıp çara/krala götürmeye geldiklerinde.
- 3-Hypatius Çarın karşısında
- 4-Pagan ve putperest toplulukları vaftiz ederek Hristiyan olmasına vesile olurken
- 5-İgemon'un ölü karısını diriltirken (İgemon, bir bölgenin lideri)
- 6- Denizden çıkan uzun demir yılanı yenerken
- 7- Hypatius balık gibi kızartılırken
- 8-Ata bağlanan Hypatius taşları kırarken.
- 9- Hypatius bakır öküz içerisinde yakılırken
- 10-Şeytanın inancı
- 11-Hypatius kendini kayanın altına saklıyor ve boğazına kalay döküyor
- 12- Hypatius hapisten kurtulurken
- 13- Hypatius kazanda kaynarken
- 14- Hypatius'un kollarını ve ayaklarını kesiyorlarken
- 15- Hypatius İgemon'un karşısındaiken
- 16-Hypatius'un yedinci ölümü – (taşlanması)⁵

⁵ Hypatius'un literatürde geçen mucizeleri için bkz.
<https://oca.org/saints/lives/2012/03/31/100956-st-hypatius-the-wonderworker-and-bishop-of-gangra> 31.03.2019 (Erişim Tarihi)

Hypatius'un mucizelerini anlatan Rus ikonografisi (15.yy)⁶

⁶ Hypatius von Gangra mit Vita için bkz.

<https://www.icon-art.info/hires.php?lng=de&type=1&id=656> 31.03.2019 (Erişim Tarihi)

Aziz Hypatius'un Yad Edilmesi

Her yıl 31 Mart'ta Ortodoksların ve 16 Kasım'da Katoliklerin saygı ile yad ettikleri Aziz Hypatius'un, Hristiyanlığın ve eklesiyastik tarihin içindeki yeri kuşkusuz göz ardı edilecek bir konu değildir. Ayrıca günümüzde Ocak ayının 19. gününde Lecce şehrinin "Patron Saint/koruyucu azizi" olarak ilan edilen Hypatius'u anmak için sabahın erken saatlerinde başlayan, ve gece geç saate kadar devam eden törenler düzenlenmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, Hypatius'un İznik Konsili esnasında Aryus taraftarları tarafından linç edildikten inguinal hernia/kasık fıtığı rahatsızlığı ortaya çıkmış ve bu da erkeklik hormonlarına zarar vermiştir. Bu nedenle Hypatius, azizler içerisinde, erkek bekaretinin sembolü olarak kabul edilir. Hatta Hypatius'u anmak için tertip edilen bu törenlere katılan halk, ellerinde erkeklik hormonlarına kuvvet verdiği düşünülen ve "Pastinachen" diye adlandırılan havuçlarla şehrin sokaklarında dolaşırlar. (Froelich ve Schulz, 2015, s. 1809) Yine Schulz'a göre bu "Pastinachen" havucu, Aryusçular tarafından dövülen ve bunun sonucunda hayaları şişen ve kızaran Aziz Hypatius'un erkeklik organına benzetildiği için sembol niteliği taşımaktadır. (Froelich ve Schulz, 2015, s. 1809)

Tiggiano kasabasının koruyucu azizi olarak kabul edilmesi haricinde Rusya'nın Kostroma şehrinin de koruyucu azizi olarak anılmaktadır. (Güzel, 2018, s. 100) Daha önce de belirtildiği gibi, Kostroma şehrinde azizin adının verildiği bir manastır inşa edilmiş ve yüzyıllar boyunca halkın ilgi duyduğu bir merkez olarak kalmıştır. Rus halkının böylesine yoğun ilgi duyması sonucunda literatürlerinde Hypatius'a geniş yer vermeleri şaşırtıcı olmamalıdır. Zira kendisinin gösterdiği öne sürülen mucizeleri hakkında bilgi sahibi olduğumuz tek kaynak Rus literatürüdür.

Hypatius'un koruyucu aziz olarak ilan edildiği ve bayram havasında yad edildiği iki yerleşim yerinden (Kostroma ve Tiggiano) bahsettik. Ancak günümüzde böyle bir şey söz konusu olmasa da, geçmişte Aziz Hypatius'un Gangra şehrinin de koruyucu azizi olarak hatırlandığını belirtmek gerekir. Clive Foss'un aktardığı bilgilere göre 726 yılında Araplar tarafından işgal edilen İznik'in müdafası Aziz Hypatius'un da aralarında olduğu birinci İznik Konsili'ne katılan azizlerin manevi ve ruhani destekleri neticesinde gerçekleşmiştir. (Foss, 2002, s. 144) Daha sonra da bu kutsal kişilikleri betimleyen tasvirlerin sayısında önemli bir artış olmuştur. Nikea'dan Neophytos, Nikomedia'dan Diomedes, Gangra'dan Hypatios ve Tarsus'dan Eleutherios gibi azizler, ellerinde bulundukları mucizevi güçlerinden dolayı kendi şehirlerinin koruyucu azizleri olarak betimlenmiştir. (Foss, 2002, s. 144)

Sonuç

Hem Hristiyanlık Tarihi içerisindeki rolü bakımından eklesiyastik tarihin, Küçük Asya'nın merkezinde yer alması itibari ile yerel tarihçiliğin ve günümüzde yılın belli dönemlerinde hem Katolik hem Ortodoks Hristiyanlar tarafından anılması itibariyle popüler tarihin bir parçası olarak karşımıza çıkan Gangra Kilisesi psikoposu Aziz Hypatius'un hayatı ve kişiliği hakkında ortaya konulan eserlerin az olması, şimdiye değin yapılan veya gelecekte yapılacak olan akademik çalışmalar haricinde uluslararası platformda bazı girişimleri de ortaya çıkarabilir. Bu konuda yerel yöneticiler, idari amirler, üniversitede görev yapan akademisyenler aksiyon alabilir veya proje ortaya sunabilirler. Örneğin, Azizin piskoposluk yaptığı şehirdeki üniversite ile koruyucu azizi olarak anıldığı şehirlerdeki üniversiteler arasında mutabakat sağlanıp, proje dahilinde birbiri için "Kardeş Üniversite" ya da söz konusu olan şehirler ise "Kardeş Şehir" olarak ilan edilebilir. Ayrıca Hypatius'un mezarının bugünkü adıyla Eldivan ilçesinde olduğu düşünülmektedir. (Güzel, 2018, s. 101) Hatta Eldivan'da Manastır bölgesi diye bir bölgenin olması bu iddianın doğruluğu konusunda etkileyicidir. Bu sebeple, arkeolojik araştırmaların ve kazı faaliyetlerinin kapsamı geniş tutularak bu konu ile ilgili somut deliller elde edilip, tarihin satır aralarında kaybolmak üzere olan bir konunun tekrar gün yüzüne çıkarılması sağlanabilir.

Kaynakça

- Cramer, J. (1832). *Geographical and Historical Description of Asia Minor*. Oxford: University Press.
- Ferguson, E. (1999). *The Encyclopedia Of Early Christianity*. New York: Taylor & Francis Group.
- Ferri, S. (1931). Il Bios E Il Martyrion Di Hypatios. S. G. Mercati içinde, *Studi Bizantini E Neoelenici* (s. 71). Roma: A. R.E.
- Foss, C. (2002). Pilgrimage in Medieval Asia Minor. *Dumbarton Oaks Papers*.
- Froelich, G., & Schulz, J. (2015). Sant'l-İppazio (Saint Hypatius von Gangra). *Urologe*.

- Güzel, F. (2018). Gangra Sinodu. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences*, 96-109.
- Hefele, C. (1997). *History of The Councils of The Church*. Albany: Ages Software.
- İbiş, R. 2019. *Çankırı Müzesi*. 03 31, 2019 tarihinde <http://www.cankirimuzesi.gov.tr/TR-63392/bolge-tarihi.html> adresinden alındı
- Kazdhan, A. P., Cutler, A., Gregory, T. E., & Sevchenko, N. P. (1991). *The Oxford Dictionary Of Byzantium*. New York: Oxford University Press.
- Laniado, A. (1997). La Vie D'Hypatius De Gangres(BHG 759 A). *Jean Malalas Et L'Impot Du Xylelaion*.
- Ramsay, W. (1890). *The Historical Geografi of Asia Mino*. London: William Clowes and Sons.
- Schaff, P. (1882). *History of the Christian Church: Ante-Nicene Christianity. A.D. 100-325*. (Cilt 2). Grand Rapids.
- Schaff, P. (2002). *History of the Christian Church. Nicene and Post- Nicene Christianity A.D 311-600*.
- St. Hypatius the Wonderworker and Bishop of Gangra*. 03 31, 2019 tarihinde The Orthodox Church in America: <https://oca.org/saints/lives/2012/03/31/100956-st-hypatius-the-wonderworker-and-bishop-of-gangra> adresinden alındı
- Tural, M. (2011). *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Urban, & Clementis. (1784). *Martyrologium Romanum*. Venetiis.
- Wace, H. (2011). *The Seven Ecumenical Councils of Undivided Church Their canons and Dogmatic decrees*. 255. New York.

Yalduz, A. (2003). Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili.
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 258.

Ипатий Гангрский с житием. 03 31, 2019 tarihinde https://www.icon-art.info/masterpiece.php?lng=ru&mst_id=656 adresinden alındı